

Život časne sestre u komunističkom vremenu

S. M. TIHOMIRA SUZANA BOŽIĆ

1918. – 1999.

Ni teška tamnica nije ju uspjela odvratiti od životnoga usmjerenja

► Piše: s. Natalija Palac

U potutenkovskim rovovima u Teznom kraj Maribora ubijeni su desetci tisuća Hrvata. Prema svjedocima, ubijalo se ljudi iz logora u Mariboru, a govor se da su na stratište dovodili ljudi čak i iz Zagreba.

Bila je posebna, osebujna osoba. Ostavljala je trag gdje god je djelovala. Rođena je 8. prosinca 1918. u Blagaju kod Mostara. U najranijem djetinjstvu ostala je bez roditelja, oca Tome i majke Kate, rođ. Babić. Kad je imala dvije godine, donijeli su je u Sirotište sv. Franje u Mostaru. Tu je rasla i odgajana, tu je niknuo i njezin redovnički poziv. Za njega se odlučila u 18. godini života. U novi-

cijat je stupila na blagdan sv. Josipa 1939. Vrijeme nakon završenog novicijata do kraja travnja 1945. živjela je u provincijalnoj kući u Mostaru. Poučavala je glazbu u Domaćinskoj školi.¹ Godine koje su uslijedile donijele su s. Tihomiri iskustva što ih je jedva mogla zamisliti. I ostavila su dubok, neizbrisiv trag. Na poseban način to je bilo ono što je doživjela svibnja 1945. na povlačenju prema

Mariboru i u Mariboru samom te uhićenje i tamničko iskustvo u mostarskoj Ćelovini. O tim događajima za života nije mnogo govorila, kao uostalom ni toliki drugi koji su prošli nešto slično. Svoje uspomene i svjedočanstvo o ratnim i poratnim događanjima dopustila je zapisati dvije godine prije smrti.²

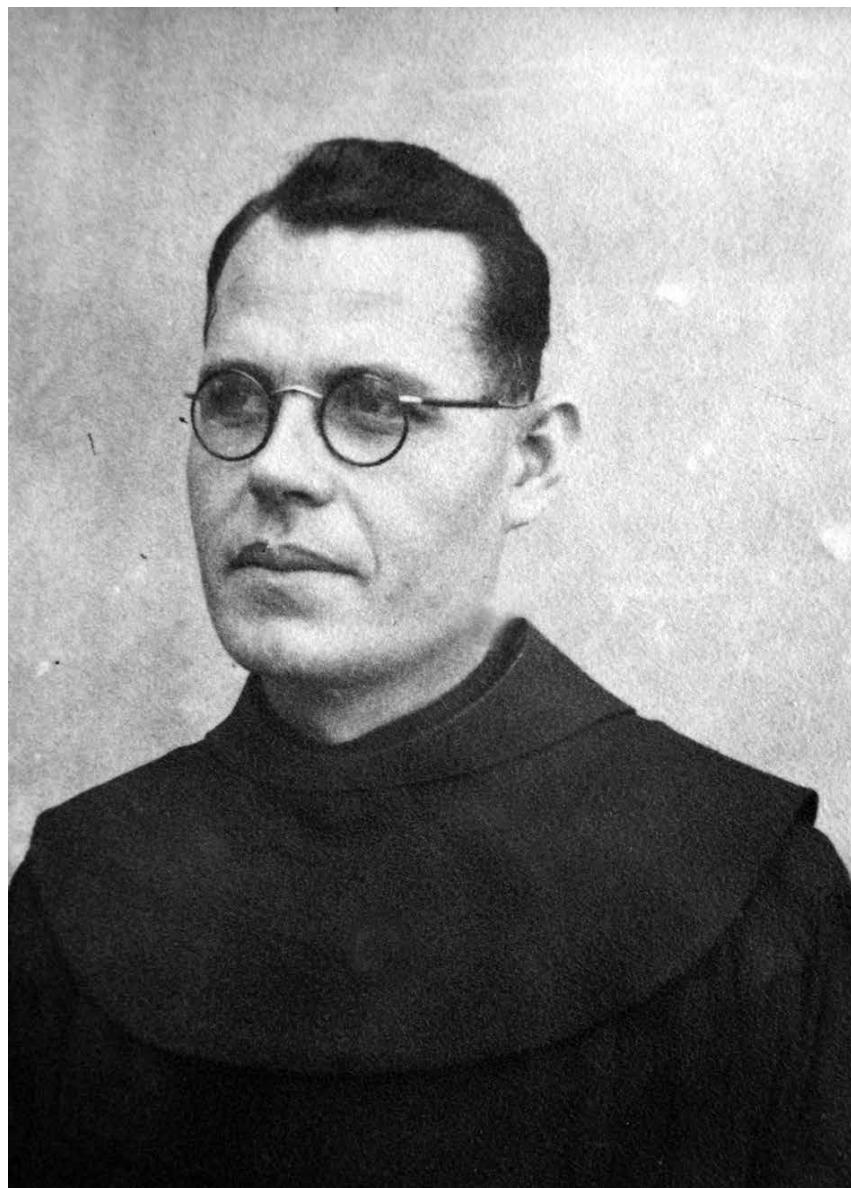
Drugi svjetski rat bližio se svršetku. U svojim *Uspomenama* s. Tihomi-

¹ Usp. AP, Sp. 20/56.

² Bilo je to na traženje tadašnje vrhovne predstojnice s. Natalije Alvarenga i provincijske predstojnice s. Robertine Barbarić. Svoja sjećanja i doživljaje ispričala je u razgovoru sa s. Celinom Sarić. Taj snimljeni razgovor kasnije je prepisan i nalazi se u provincijskom arhivu naslovljen *Uspomene s. Tihomire Božić*.

ra bilježi kako je jednog dana krajem travnja 1945. provincijalka s. Gašparina Sučić rekla nekim da idu iz grada, iz Mostara. S. Tihomira došla je do Sarajeva, a odatle se priključila konvoju hrvatskih vojnika, uglavnom ranjenika, te civila, svećenika i bogoslova koji su se povlačili prema Sloveniji. S njom su bile još četiri sestre. Putovali su u stočnim vagonima. Na putu su se zadržavali kraće vrijeme u nekim mjestima, najčešće zbog bombardiranja. U Zagrebu su se konvoju priključili fra Vendelin Vasilj, fra Rufin Šilić, fra Mladen Barbarić, Gašpar Bujas, Krsto Križanić, neki bogoslovi (dalmatinski, bosanski i hercegovački.) Fra Vendelin je skrbio za ranjenike, ali brinuo se i za sestre. Uz brojne nevolje stigli su do pred Maribor. Tu su ih partizani zaustavili i sproveli u određenu vrstu sabirnog logora kod kolodvora. Tamo su ostali nekoliko dana. Ranjenici u vagonima, a ostali u nečem nalik na hangar – ograđeni žicom i pod stalnom stražom. Po noći su se čuli krizi i jauci – neke su odvodili, iz vagona i između njih drugih. Bilo je to prvo odabiranje. Svakog jutra postrojavali su ih i prozivali. Uz strah i neizvjesnost sve ih je mučila i glad. Nakon jedne od tih prozivki, s. Tihomira odvažila se pitati jednog oficira da ju pusti našim sestrama u Mariboru da traži nešto za jesti. Sjeća se da joj je rekao s nekom vrstom simpatije: – Ajde, mala! No, dao joj je pratinju, stražara partizana, nekog Bogoljuba. Od sestara je dobila hranu ne samo taj put nego je izlazila iz logora i sljedećih dana zahvaljujući oficiru koji joj je dopuštao izlaske, ali uvijek pod stražom. U tome su joj pomagale naše mariborske sestre. Sve se dijelilo, da svatko dobije barem malo.

S. Tihomira nije donosila samo hranu. Iznosila je i dokumente nekih svećenika i civila. Bilo je jasno da su mnogi od njih određeni za odstrjel. Jer, svaku bi noć nekoga odveli iz

S. Tihomira od sigurne je smrti spasila fra Vendelina Vasilja

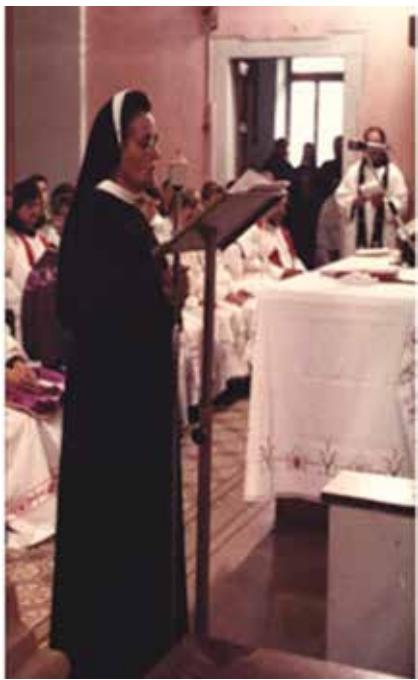
tog sabirnog logora, a mnogi se nisu vraćali. Jednoga dana fra Rufin Šilić reče s. Tihomiri: »Mala, znaš šta je, izgleda da će nas vraćati. Fra Vendelina, ako otkriju, on je osuđen na smrt, sigurno.

Taj ne će preživjeti. Daj, kako znaš, pomozi da izbjegne.« I ona je zaista to učinila na način vrijedan scenarija uzbudljiva filma!³ Istina je bila to što se

pročulo među njima u logoru da će ih vraćati natrag, podijeljene prema kotarevima. Tako je i bilo. Jednog jutra postrojili su ih i razdjeljivali u nazočnosti dvojice-trojice oficira i dviju-triju partizanki. S. Tihomira shvatila je da taj čas treba nešto učiniti. Izšla je pred oficira (onog koji joj je pokazivao naklonost) zamolivši ga da se može pozdraviti

Čak i u komunističkom logoru u Mariboru s. Tihomira ostaje prisjebna duha. Snalazi se kako zna i umije te pomaže drugima i pod cijenu svoga života.

³ Usp. AP 278/97., Uspomene s. Tihomire Božić, str. 9.

s bratom (fra Vendelinom, u habitu tada) koji je svećenik i da mu dopusti otići do nekih umirućih u vagonima. Dobila je dopuštenje. Pred svima je rekla obraćajući se fra Vendelinu: »Braco, hajde ovdje, hitno, odmah ćemo se vratiti«. Ušli su u vagone i kroz njih prošli bez zadržavanja te izišli na drugu stranu. Fra Vendelin je bio zbumjen ne znajući što se događa. Kako je poznavala grad (bila je u školi u Mariboru kao kandidatica) i imala neku propusnicu za izlaska iz logora, uspjela je u tom izvanredno opasnom naumu izvući fra Vendelinu iz logora.

Odvela ga je do franjevaca u Mariboru i tadašnjem gvardijanu p. Rupertu rekla svu istinu. Bez riječi je primio fra Vendelina koji je ostao tu oko mjesec dana ne izlazeći iz samostana. Kasnije je, s dopuštenjem boravka u Mariboru, kao Vranko Tošić malo i dušobrižnički djelovao na jednoj župi blizu Melja. No, neizvjesnost je bila stalna: svaki dan je slušao o masovnim ubojstvima, gledao tijela ubijenih kako plutaju Dravom. Kad je čuo za smrtnu presudu fra

Radoslavu Glavašu i drugima u Zagrebu, odlučio je napustiti Maribor – ne samo zbog osobne sigurnosti nego i da ne izlaže opasnosti slovensku braću koja su ga primila i štitila. Zahvaljujući opet njima, uspio je prijeći u Italiju. Tadašnji provincijal fra Marijan, u dobrim odnosima s partizanima, dodijelio mu je skrb za malu slovensku župicu na samoj granici s Italijom, kao dobar izlaz u slobodu. Za put ga je najpotrebnijim opskribila s. Izabela Gosak, tada generalna delegatkinja za sestre u Jugoslaviji. Ona ga je početkom rujna zajedno sa s. Tihomirom i ispratila na kolodvoru u Ljubljani.⁴

Ta pomoć u bijegu postat će glavnom točkom optužnice protiv s. Tihomire i njezina robijanja u Čelovini, po zlu poznatoj mostarskoj tamnici. To će se dogoditi nekoliko godina kasnije, točnije, 1949. godine. U vrijeme fra Vendelinova boravka u Mariboru i nekoliko mjeseci kasnije s. Tihomira je s još četirima našim sestrama koje su bile s njom (ss. Inocenta Vasilj, Emilija Vasilj, Marinka Vasilj i Emanuela Pervan) puštena iz logora otkud su otiske u bivšu kuću maticu. Tamo su partizani imali privremenu bolnicu i tražili su od sestara da tu rade zajedno s više sestara mariborske provincije. Na početku nije bilo nekih poteškoća. Imale su na raspolaganju i samostansku crkvu za molitvu. Mogle su izlaziti van pa i stupiti u doticaj s onima koji su bili zatvoreni u tzv. Kadetskoj školi preko Drave. S. Tihomira odlazila je tamo, nosila im nešto hrane i kakvu drugu potrepštinu. To je mogla zahvaljujući materijalnoj pomoći koju je dobivala od jednog mlađeg svećenika Zdenka Lovse i s. Ambrozije Gornik, predstojnice sestara u partizanskoj bolnici. Na žalost, svi Hrvati zatočeni u Kadetskoj školi likvidirani su. Prema sjećanju s. Tihomire već

na njih smaknuta je oko blagdana Duhova, čini se u noći uoči tog blagdana. Među zatočenima i ubijenima bila su i dva hercegovačka mladominsnika: fra Lujo Miličević i fra Svetislav Markotić. Njih je tamo vidala dok joj je bilo moguće ići u posjet. Likvidaciju Hrvata potvrdio je s. Tihomiri i dr. Rakus, internist u bolnici u kojoj je radila, koji je taj događaj prokomentirao riječima: »Ne bo to šlo k dobremu«.

U bolnici su sestre obavljale svoje dužnosti strpljivo i savjesno, ali uvek u nekom neizvjesnom iščekivanju nečega što bi im se moglo dogoditi. Tako je bilo sve do jednog jutra kad su došle u crkvu na jutarnju molitvu: usred crkve našle su hrpu pepela iz kojeg se još dimilo. Sve njihove molitvene knjige, oltarnik i ostalo bilo je bačeno na hrpu i zapaljeno. Ostale stvari bile su u neredu, a po zidovima ispisane uvrjedljive parole kao »Dole opatice, dole kišobrani« (kišobran je u njihovu rječniku značio šlajer, veo, dio redovničkog odijela) i drugi pogrdni izrazi o sestrama. Bilo je jasno da se nešto sprema. I zaista, stigla je naredba iz Beograda da moraju ići, napustiti bolnicu.

S. Tihomira se vratila u Mostar polovicom 1946. i ostala do sljedeće godine. U Mostaru je i prvi put uhićena 1947. te u tamnici provela dva mjeseca. Oslobodena je bez obrazloženja i suđenja⁵ te iste godine, 1947., premještena na Petrićevac.⁶

Odavde je nakon nepune godine dana otisla u Viroviticu koja je do 1948. bila podružnica hercegovačke provincije, a od te godine bosanske.⁷

Sestre su nakon 1945. radile u tamošnjem franjevačkom samostanu. S. Tihomira sada je vodila crkveno pjevanje u župi. UDBA ju je našla i ovdje. Došli su po nju u studenom 1949. Kako je nisu našli u Virovitici, jer je bila otisla u Zagreb popravljeni

⁴ Usp. *Uspomene s. Tihomire Božić*, str. 9. –11.

⁵ Usp. AP, Sp. 248/97.

⁶ AP, Raspored sestara za godinu 1946/7. i 1947/8.

⁷ Usp. AP bosansko-hrvatske, godina 1948.

zube, našli su je u Zagrebu i uhitili. Odveli su je u tamnicu u Petrinjskoj⁸ ulici i držali oko tjedan dana bez ikakva objašnjenja. Iza toga su je prebacili u Centralni zatvor u Sarajevu i odatle, nakon tri tjedna, u Mostar. Prema sjećanju s. Tihomire bilo je to malo poslije blagdana Bezgrješnog začeća 8. prosinca. Prvi okrutan susret s isljeđnikom Osmanom Ćimićem, poznatim kao Ćima, dogodio se prvo jutro nakon noći u kojoj je dovedena u Čelovinu. Ušao je u njezinu ćeliju i pitao: »Tko si ti?« Kad je rekla svoje ime, uzviknuo je: »A, to si ti, ta ptičica!« I snažno je udario čizmom u prsa. Izgubila je svijest, a kad je došla k sebi, vidjela je vlastitu odjeću pošpricanu krvljom. Uslijedila je istraga, ispitivanja, razna maltretiranja, udarci, iznuđivanja i slično te osuda na dvije godine tamnice. Glavna »krivica« s. Tihomire bila je pomoć u bijegu fra Vendelinu Vasilju te to što je, navodno, u inozemstvo slala obavijesti o stanju u Jugoslaviji, o

Sve darove koje joj je Bog dao stavila je u službu bližnjima. Naročito se iskazala u glazbi. Čak je držala neslužbenu glazbenu školu.

progonu svećenika i tome slično. Glavni tužitelj bio je Jure Galić. Suđenju je mogla nazočiti samo s. Sebastijana Marinčić. Tamničku kaznu odslužila je u Čelovini. U to vrijeme u tamnici su robijale i druge sestre naše provincije – neke pod istragom, druge osuđene na duže ili kraće tamničke kazne. Ono što je tamo mogla čuti – jauci i zapomaganje mučenih, ostalo je zauvijek utisnuto u svijest s. Tihomire. Osobito joj je ostala u spomenu tzv. Kristova soba. Valjda su joj sami zatočenici dali takvo ime: bila je to, naime, soba za posebna mučenja. Jednog dana poslali su s. Tihomiru da ju očisti. Ona to nije uspjela. Požlilo joj je kad je vidjela sobni »namještaj«: drvenu klupu posve krvavu i dva malja s ručkama. Bili su krvavi kao i zidovi.

Nikakvo čudo da je iz tamnice izšla narušena zdravlja. Nakon kućnog oporavka, podvrgla se operaciji štitnjače u bolnici u Vinogradskoj u Zagrebu, a onda se vratila u Virovitici

cu. Nastavila je prijašnje djelovanje, sve do 1955. Dugo je živjela u strahu zbog Ćiminih prijetnji da će ju ponovno uhititi. Nikada nije mogla zaboraviti te prijetnje: »Završit ćeš u rudniku i krepat ćeš u zatvoru«. I na izlasku iz tamnice prijetio joj je pred njezinom tetom: »Ja ću njoj suditi jer ja sam joj Bog i batina.«

Željela je stoga s. Tihomira otici u neki drugi kraj. Sama piše: »Bježala sam što dalje od Hercegovine. Godine su prošle, a ja se nisam vraćala. Strah je bio, jer UDBA je stvarno bdjela nad svakim našim korakom. Ako je zatvor prestao, nije njihov teror.«⁹

Desetljeća svog plodnog djelovanja provela je u Bosni kamo je došla 1955. Kiseljak joj je najviše obilježio život, a ona je Kiseljaku dala svoj osobni pečat. Tamo je bila kao neka institucija. Sve svoje talente stavila je u službu djece, mlađih, župe Kiseljak u cjelini, ali i šire. Bila je obdarena mnogim umjetničkim talentima i smislom za lijepo i skladno. Najviše se iskazala u glazbi. U Kiseljaku je držala neformalnu glazbenu školu za djecu i mlade. Glazbom je u njih učjepljivala ne samo vjerski odgoj nego i lijepo ponašanje te nacionalnu svijest. S radošću je dočekala promjene u Hrvatskoj 90-ih godina s nadom u neko novo doba slobode sanjane desetljećima. Bili su to snovi u koje je ugradila i kamenić vlastite patnje.

Radila je sa žarom sve do kraja života. Uvijek krhka tijela i zdravlja teže je bolovala samo zadnji mjesec. Operirana je u mostarskoj bolnici, a nekoliko sati nakon što je otpuštena iz bolnice, preminula je u Mostaru, u današnjoj Franjevačkoj 88.

S. Tihomira pokopana je na sestrinskom groblju Gruban u Bijelom polju. Bila je prva koja je tu pokopana nakon izgnanstva 1992., prva »povratnica« u Bijelo polje.¹⁰ ↗

⁸ S. Tihomira kaže »u Jurišićevoj ulici«; držim da je to zabuna jer tamo, koliko znam, nije bilo centralnog zatvora.

⁹ AP, 278/97., *Uspomene s. Tihomire Božić*, str. 20.

¹⁰ O s. Tihomiri vidjeti još: *Zvuci provincije*, br. 2/99., str. 32. – 35.; *Kršni zavičaj*, 32, str. 123. – 124.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«,
VI., 1 (10), Široki Brijeg, 2013.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinac 14
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZÍRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR;
4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN;
EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF;
SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Zastupništvo, distribucija, pretplate:
Ihtis, Zrinskih i Frankopana 22,
88000 Mostar; mob.: 063-837-002;
e-adresa: udrugaihtis@gmail.com

Računi samo za preplate (računi za dobrovoljni prilog na zadnjoj korici):
BiH (Ihtis Mostar): ProCredit Bank
d.d. Sarajevo, poslovница Mostar –
1941053316700142
HR (Tihomir Čule): ZaBa, poslovница
Metković – 2360000-3610872394
INOZEMSTVO: IBAN: BA39 1941
0533 1670 1209; SWIFT CODE:
MEBBBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Svaki izlazak ovoga našega glasila prava je radost. Čovjek prepoznaće da u društvu nastavljaju živjeti snage kojima je do istine, pravde, života domovine s obiju strana granice. Valja to znati u ova vremena krize kada nas nastoje zbuniti s raznih strana.

Neokomunistička vlast u Hrvatskoj nastavlja svojim putem dok na mnogim poljima društvenog života nastoji vratići povijesni kotač u neka druga vremena. Događa se to i na polju ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću te u 45 godina bezdušne komunističke vladavine. Između ostaloga, zatvaraju Ured za pronalaženje, obilježavanje i održavanje grobova žrtava komunističkih zločina nakon Drugoga svjetskog rata. Poročuju da postoji samo njihova istina i ništa više. Umjesto toga, morali bi se sjetiti pomirbe iz devedesetih godina prošloga stoljeća, onih godina kada smo morali ratovati za svoju slobodu. U svojim smo glavama nosili različite poglede na život, ali i istu ljubav prema slobodi i domovini. Zbog toga smo pobijedili.

Ovdje na Širokom Brijegu Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća te Vicepustulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće« misle drukčije od hrvatskih vlasti s obiju strana granice. Brinu se da ubijeni i nedostojno pokopani nađu svoje mirno posljednje počivalište. Tako smo nakon izlaska prošloga broja

ovoga našega glasila u mjesnom groblju Mekovac pokopali 42 žrtve iz Drugoga svjetskog rata i poraća. Ima tu Nijemaca, ustaša, domobrana, partizana, civila i franjevaca. Pokušali smo barem nekim, jer je za sve preskupo, s pomoću DNK analize vratiti i ime i prezime, ali samo je 14 uzoraka dalo potvrđan ishod. To opet ne odgovara uzorcima onih koji traže nekoga svoga. No, nije nam žao. Učinili smo sve što je u našoj trenutnoj moći. Kosti smo im odvojeno položili u limene sandučiće, stavili na njih oznake gdje su točno pronađene i položili u zajedničku općinsku grobnicu. Namjeravamo u dogleđno vrijeme sagraditi i odgovarajuću kosturnicu. Sve ih poštujemo i odnosimo se prema njima ljudski. Bez pomirbe nema nam zajedničke budućnosti.

Iako za sada nismo s pomoću DNK analize uspjeli pronaći franjevca među spomenutim ubijenima na Širokom Brijegu, nastavlja se potraga za posmrtnim ostacima naše ubijene braće. Trenutno je u tijeku DNK analiza ubijenih na Tomića njivi u Ljubuškom. Nadam se da će biti gotova do izlaska sljedećeg broja našega glasila, a možda će čak dotle biti i pokopani. Ipak, brzina nije važna, važno je da nastavljamo zacrtanim putem.

Nema nam druge nego osloniti se na same sebe jer je društvo oko nas podbačilo. Ali, Bog je s nama i zbog toga je pobjeda naša.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o mučeništvu	42
Podsjetnik	15	Glas o znakovima	46
Povijesne okolnosti	19	Pobijeni	47
Povjerenstva	28	Djela pobijenih	53
Stratišta	30	Odjek u umjetnosti	54
Istraživanja	32	Razgovor	56